“Bir gün herkes ‘Roman’ olacak!”...

Sanırım, çoğu okur; <<- *Bayram değil, seyran değil, nereden çıktı şimdi bu Romanlar?***>> diye düşünebilecektir. Haksız da sayılmazlar kuşkusuz. Öncelikle bu konuya bir açıklık getireyim: Bir gönüllü kuruluşun yöneticileri istediklerinde dergileri için “Makiler” üstbaşlıklı çeşitli değiniler hazırlıyordum. Bu değiniyi de o dergi için hazırlamıştım. Ancak, uygun bulmamış olacaklar ki, değinim yayımlanmadı. Olabilir; kesinlikle saygı duyarım. Oysa ben bu değinimi, neden bilmiyorum, çok sevmiştim. Bir köşede kalmasına gönlüm onay vermedi. Hoş görürsünüz umuduyla bilgilerinize sunuyorum**

“*Siz sevemezsiniz adaşım, siz şehirde yaşayanlar ve köyde yaşayanlar; siz, birisine itaat eden ve birisine emredenler; siz birisinden korkan ve birisini tehdit edenler… Siz sevemezsiniz. Sevmeyi yalnız bizler biliriz… Bizler: Batı rüzgârları kadar serbest dolaşan ve kendimizden başka Allah tanımayan biz Çingeneler*.”

(Sabahattin Ali; “Değirmen”, **Çingene Öyküleri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, Sayfa 65).

Kendiyle yapılan bir söyleşide şöyle söylemişti ünlü şarkıcı Kibariye (Bahriye Tokmak)[1]:

“Önceleri çok küçümsendim çingeneyim diye. Ama ne oldu şimdi? Çingene olmayanlar da çingene oldu; ne yapacaksın? Life is life, geçmiş olsun hepsine yani.”

Yanlış mı; bence değil: Ülkemizde, özellikle 1980’den sonra bir Çingenelere “Çingene” demek, kimilerinin özenle kaçındıkları bir tutum oldu; kimileri “esmer vatandaş”, kimileri de bilerek ya da bilmeyerek, Çingene yerine “Roman” sanını kullanmayı yeğledi. Öyle ki, Çingene kökenli kimi yurttaşlarımız da bu kervana katılıp, kendisine Çingene denmesinden rahatsızlanıp tepki bile gösterir oldu. Örneğin; İzmir Roman Müzisyenler Derneği Başkanı, 2014 yılında gösterilen Roman Havası adlı TV dizisiyle ilgili olarak kendisiyle yapılan bir söyleşide, çok önemli saptamalarının yanı sıra yakındığı konuya bakar mısınız[2]:

“Dizinin her noktasında çingene kelimesi geçiyor. Hal ve hareketlerle romanlar karalanıyor'”

Öte yandan; gülünç ama gerçek; kimileri de “kibarlık” dili olarak benimsedi “Roman” söylemini. Örneğin Başbakan da, Cumhurbaşkanlığı seçiminden önce “Roman” yurttaşlara yönelik konuşmasında,

“*Ben Romanları bilirim. Ben çocukluğumda İstanbul Kulaksız'da çok bulundum. Sizlerle beraber büyüdüm*.”

dedikten sonra tüm konuşmasını tümüyle bir ““Roman” güzellemesine dönüştürmüştür. Bu sözler de onun[3]:

<<Roman olmak, ne demektir?

Roman adı Çingene adının yerine kullanılamaz. Çingene, sahip oldukları topraklar, hayvan sürüleri ve ormanlık araziler ellerinden alındığı için geçimlerini çeşitli zanaat ve hizmetleri sunarak sağlamak zorunda kalan tüm kavimlerin; Balkanlar, Anadolu, Orta Asya ve Orta Doğu'nun bir bölümündeki ortak adıdır. Roman kavmiyse dünyanın her yerinde yaşayan sayısız Çingene kavminden bir tanesidir. Romanes isimli bir dilleri ve kendilerine ait bir tarihleri vardır. Bu dili konuşmayan ve kültürleri bu tarihin sonucunda oluşmamış diğer Çingene halklarına Roman adını vermek, Almanların İngiliz olduğunu söylemekten farklı değildir. …

Çingene dünyanın dört bir yanında karşımıza çıkan büyük bir mağduriyeti paylaşan halkların ortak adıdır. >>

(Ali Mezarcıoğlu; “Roman Olmak Ne Demektir?”, http://www.medyaroman.org)

"Ne diyoruz; ille de Roman olsun. İster çamurdan taştan olsun. O da Allah'ın kuludur. Her kim olursa olsun. İlle de Roman olsun… Romanlar işi bitirmiş. Helal olsun. Gacılara gocalara helal olsun. O zaman o şarkıya ilave yapalım. İlle de Roman olsun, ille de evet olsun. Sandıklar evetle dolsun!”

Anlayamadığım; “Roman” denildiğinde, Çingenelere yönelik olumsuz değer yargıları ortadan kalkmış mı sayılıyor? Başka bir söyleyişle; bu söylemle Çingeneler için yüzlerce yıldır yaygın

olarak yakıştırılan olumsuz yaşama biçimlerinden, tutum ve davranışlardan arınmış bir topluluktan mı söz edilmiş oluyor? Bence bu, çok gülünç bir durum! Öyle ki, örneğin ünlü şarkıcı Adnan Şenses bile Çingene olduğunu anımsamış; her fırsatta da Çingeneliğini anımsatacak çabalara girmiş ama şöyle göğsünü gere gere Çingene olduğunu söyleyememiştir. Öte yandan; Hüsnü Şenlendirici'ler, Güllü'ler, Balık Ayhan'lar, Ciguli'ler, Tarık Mengüç'ler vb müzisyenlerin yanı sıra Roman Havası, Görgüsüzler, Gırgırıye, Darbukator Bayram, Cennet Mahallesi vb TV dizilerinin çokça ilgi görmesi; 23 Nisan etkinliklerine katılan çocuklara sözüm ona Çingene giysilerinin giydirilmesi, salon düğünlerinde belirli bir saatten sonra – *"kafalar bulunduktan sonra" mı deseydim acaba?-* erkeklerin bile Çingene kadın dansözlere öykünmesi vb "Roman" öykünmeciliğinin çokça bilinen örnekleri değil midir? Bana öyle geliyor ki, kültürlerin de metalaştırıldığı günümüzde böylesi öykünmelerin yaşanması hiç de yadırgatıcı değil; sözgelimi, başta müziği olmak üzere Lâz kültürü de alabildiğine "modalaştığı" böylesi bir dönemden geçmemiş miydi?

Aklıma şimdi geldi: Nedense, ülkemizde hiç Çingene örgütü yok ama buna karşılık "Roman" indirgemeciliği, deyim yerindeyse "almış başını gitmiştir". Örneğin;

- ✓ 8 Nisan 1971 tarihinde ilk *Uluslararası **Roman** Kongresi* toplanmış; 1990'dan sonra bu tarihi *Dünya **Romanlar** Günü* olarak saptanmış; 2012 yılında 25 ülkeden gelen "Romanların" katılımıyla Dünya **Romanlar** Kongresi toplanmış; Avrupa Roman Halkları Merkezi kurulmuş; 2005-2015 yıllarını kapsayan "Roman On Yılı" dönemi açılmış; 2009 yılında "Romanlara Yönelik Sosyal İçerme İçin Avrupa Platformu" oluşturulmuş; 2010 yılında da Avrupa Konseyi tarafından "Romanlara İlişkin Strazburg Deklarasyonu" yayımlanmış;
- ✓ ülkemizdeyse, 2014 yılında 6 "**Roman**" dernekleri federasyonu ile 95 "**Roman**" derneğinin üyesi olduğu ***Romanlar** Konfederasyon*u kurulmuş;
- ✓ Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'nın (IPA) 4. Bileşeni olan "*İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı*" kapsamında 2015-2017 döneminde uygulanmak üzere"***Romanların** Yoğun Olarak Yaşadığı Yerlerde Sosyal İçermenin Desteklenmesi Operasyonu*" (SİROMA) adlı bir "Teknik Destek Projesi" hazırlanmış;
- ✓ TC Trakya Üniversitesi'nde "**Roman** Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü" kurulmuş; 2015 yılında bu Enstitü tarafından "Uluslararası **Roman** Sempozyumu" düzenlenmiş
- ✓ 2016 yılında TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından "***Roman** Vatandaşlara Yönelik Strateji (2016-2021)*" belgesi hazırlanmış;
- ✓ "**Roman**" çalıştayları, konferansları ("Uluslararası **Roman Sempozyumu, 2006",** "**Romanları** Anlamak, 2016", "**Romanları** Anlamak Sempozyumu, 2017", "Bir Sosyal Gerçeklik Olarak **Romanlar** Konferansı, 2017" vb etkinlikler yaygınlaşmış;
- ✓ AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı II (2014-2020) döneminde "*Temel Haklar Alt Alanı Eylem Belgesi ve İstihdam, Eğitim ve Sosyal Politikalar Sosyal Politikalar Operasyonel Programı*" kapsamında da "Roman" vatandaşlara yönelik projeler geliştirilmesi olanaklı kılınmıştır.
- ✓ 64. Hükümetin 2016 Eylem Planı'nda ise "*Temel Haklar ve Hürriyetler"* başlığı altında *"**Roman** vatandaşların sorunlarının çözümüne yönelik daha önce atılmış adımlar değerlendirilerek yeni çalışmalar başlatılacak*" eylemine de yer verilmiştir.

Kısacası, bulundukları her bölgede ya da ülkede yanı sıra her dönemde toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamdan özenle dışlanan Çingenelik de, metalaştırılmalarına koşut olarak aranılan, dahası, en çok öykünülen bir kültür olmuştur. Ancak, bu gelişme "Roman" indirgemeciliğiyle birlikte gerçekleşmiş; bir yabancılaşma sürecine girilmiştir. Artık;

aşağıya baksan "Roman",
yukarıya baksan "Roman",
sağa baksan "Roman",

sola baksan “Roman”!

Peki, Çingene? Çingene yok ! Çingene yok;

Çingene “pis”,
Çingene “hırsız”,
Çingene “ahlaksız”,
Çingene “kavgacı”,
Çingene “sarhoş”,
Çingene…

çünkü(!)… Bu tutum –*“ikiyüzlülük” mü deseydim acaba*?- ne demek gerekir sizce? Tamam, buldum: “Hadi ordan sen de; hadi…”

Bu nedenle, Kibariye’nin son derece gerçekçi saptamasından hareketle;

> “Böyle giderse bir gün herkes bir anlığına da olsa çingene, tüm Çingeneler de *“Roman”*- olacaktır!”

diyebiliriz sanırım*.

Neden acaba?

Şu atasözlerimiz nereden kaynaklanıyor sizce? Rasgele örnekliyorum[4]:

- ✓ *"Çingen beygire binmiş, paşa oldum sanmış”*
- ✓ *“Çingen çalar, Kürt oynar”*
- ✓ *“Çingen eşeği önden gider”*
- ✓ *“Çingene ciğer pişirir, yemeden karnını şişirir”*
- ✓ *“Çingene çergesinde (çadırında) musandıra ne arar?”*
- ✓ *“Çingene çingeneden köy kıskanır”*
- ✓ *“Çingene çingeneye çatmadıkça kasnak (eleği) boynuna geçmez”*
- ✓ *“Çingene erişemediği harmanı, zekâtına sayarmış”*
- ✓ *“Çingene ile evlenince tuğla eriyinceye kadar yıkanılsa cünüplük çıkmaz”*
- ✓ *“Çingene kızı hatun olmaz, dilenmezse karnı doymaz”*
- ✓ *“Çingeneden çoban olmaz, Yahudi’den pehlivan”*
- ✓ *“Çingenenin ekmeği rüyasına girer”*
- ✓ *“Çingenede kapaklı sahan olmaz”*
- ✓ *“Çingeneyle ahbap olanın mükâfatı kalbur olur.”*
- ✓ *“Çingeneye saray vermişler, bahçesinde çadır kurup oturmuş”*
- ✓ *“Çingeneye beylik vermişler, önce babasını asmış”*
- ✓ *“Herkes sakız çiğner, ama Çingene kızı tadını çıkarır”*
- ✓ *“Sen bir garip çingenesin, telli (gümüşlü) zurna nene gerek”*
- ✓ *“Kızı (kendi) gönlüne bırakırsan, ya çingeneye varır, ya davulcuya”*

---

* Bu noktada, haksızlık yapmak istemem: Başta Ali Mezarcıoğlu olmak üzere çeşitli yazarlar, araştırmacılar, sanatçılar vb. Çingene aydınları “**http://www.cingeneyiz.org**” adıyla oluşturdukları sitede Çingeneliğin, Çingenelerin doğru anlaşılmasına yönelik çabalara girmiştir. Sözgelimi, bu sitede amaçları şöylece dillendirilmiştir: “*Bizim sorunlarımızın çözümü; anayasada sahip olduğumuz eşit yurttaşlık haklarının gündelik hayatta da gerçek anlamıyla uygulanabilmesi, bunun önündeki engellerin aşılmasıdır. Bu noktada biz de bir internet sitesi olarak elimizden gelen bilgilendirme faaliyetini yapmaya gayret göstereceğiz. Çingenelerin de herkes kadar bu ülkenin vatandaşı olmaktan kaynaklanan haklara sahip olduğunun tüm yurttaşlar tarafından gereğince anlaşılması gerekmektedir. Bunun için bir yandan sitemizde kültürümüzü yansıtırken, diğer yandan Çingenelerin yaşadıkları problemleri dile getireceğiz. Son olarak özetle şöyle söyleyebiliriz: Amacımız, buçuğu tam yapmaktır*.” Son derece yerinde, yanı sıra, kutlanacak bir çaba bence.

- ✓ *"Çingeneyi paşa yapmışlar, 'Şu ağaçlardan ne güzel kasnak olur?' demiş"*
- ✓ *"Çingene ele kızmış, kendi çocuğunun ağzını yırtmış"*

Bir de şu deyimlere bakar mısınız:

- ✓ *"Çingen hesabı yapmak",*
- ✓ *"Çingene borcu"*
- ✓ *"Çingen takımı"*
- ✓ *"Çingene çadırı"*
- ✓ *"Çingene parası"*
- ✓ *"Çingene imanı"*
- ✓ *"Çingene kılıklı"*
- ✓ *"Çingene göçü"*
- ✓ *"Çingene düğünü"*
- ✓ *"Çingene çorbası"*

Sanırım başkaları da vardır. Benim anımsadığım Türkçemizde Çingenelerle dolaylı da olsa ilgili olumlama sayılabilecek bir tek deyim var: "Çingene pembesi" !

Gerçekten de çok merak ediyorum: Böylesine olumsuzlayıcı atasözlerine, deyimlere konu olacak ne yapmıştır Çingeneler? Bu da dinsel, ırksal, sınıfsal, kültürel vb her türlü ayrıştırmadan yararlanma çabalarının bir ürünü mü sizce? Sonra; yaşama koşullarındaki tüm yoksunluklara, karşılaştıkları akıl almaz aşağılamalara, baskılara, dışlama çabalarına karşın Çingeneler ayakta kalabilmeyi nasıl başarmıştır acaba?

Yalnızca sıradan bir önyargı mı?

1950'li yıllarda Üsküdar'da, "Selamsız Mahallesi" olarak anılan bir semte yakın bir sokakta yaşıyorduk; sanırım 8-9 yaşlarındaydım. Selamsız'da çingeneler yaşardı. "Abilerimiz" canları sıkıldıklarında toplaşır; "- *Hadi Selamsız'a gidip neşemizi bulalım*" kararı alır, topluca Selamsız'a çıkar; Çingene kadınlara para verip onları bol küfürlü yapay bir tartışmaya tutuşturup izlerlerdi. Bizi aralarına almazlardı ama "bir yolunu" bulup bizler de izlerdik bu tartışmaları. Ancak, gösteri amaçlı olarak başlayan söz dalaşı giderek kızışır; tam kavgaya dönüşecekken semtin yaşlılarınca ayrılırlardı. Anımsıyorum da, anlamını bilmediğimiz o denli çok, yanı sıra, değişik küfürler duyardık ki, sokakta ya da evde yinelediğimizde anne ya da babamız Selamsız'a gittiğimizi hemen anlar; uyarır; dinlemeyince de bir güzel "okşarlardı" bizleri. Daha küçükken ise, yaramazlık yaptığımızda bizi Çingenelere vermekle korkuturlardı. Söz aramızda; büyüdükçe başka gözlerle bakmaya başladık Çingenelere, özellikle de Çingene kadınlarına; temellerini bilmediğimiz bu yeni yönelimimizin ne anlama geldiğini kestirebilirsiniz sanırım (!)

Sanıyorum ben yaşlardaki çoğu kişinin benzer anısı vardır. En azından kap kaçaklarını kalaylattığı kalaycıları, annelerinin alış veriş yaptığı, yanı sıra, fal açtırdıkları "bohçacı" kadınları, sokaklarda para karşılığında ayı "oynatan" ya da ayıyla "güreşenleri" vb anımsarlar.

Kısacası Çingeneler, o yaşlardaki bizler için ya korkulacak ya da alay edilecek yahut eğlenilecek; nereden geldikleri, nasıl yaşadıkları bilinmeyen, hırsızlık yapan, kavga eden, ahlaksızlığı olağanlaştırmış sakınılması gereken insanlardı. Açıktır ki, büyüklerimiz Çingeneleri böyle anlatıp akılları sıra korkutmaya çalışırdı bizleri. Gerçekten de korkar, yöremize geldiklerinde onları uzaktan gözlemlemeyi yeğlerdik. Binlerce yıldır dünyanın her yerinde yöresinde bulunduklarını; benzer koşullarda, benzer biçimlerde yaşadıklarını; çok daha önemlisi onlara aynı biçimde yaklaşıldığını bilmezdik; üstelik yalnızca biz çocuklar değil, büyüklerimiz de bilmezdi. Doğrusunu isterseniz, şimdilerde de çoğu kişinin bildiğini sanmıyorum; açık söyleyeyim, yakın zamanlara değin ben de bilmiyordum örneğin. KA Dergisi için bir görev verildiğinde incelemeye başladım, inceledikçe de Çingenelere ne denli önyargılı yaklaşıldığını, yaklaştığımı anladım; bilgisizliğim karşısında kendimi ayıpladım. Üstelik, Emir Kustarica'nın 1988 yılı yapımı **Çingeneler Zamanı** adlı ünlü filmini bu bilgisizlikle izlemiş, bir de çok beğenmiştim (!); ne anladıysam artık… Bu, yalnızca sıradan bir önyargı mıydı sizce; hiç sanmıyorum doğrusu.

Öte yandan; atalarımız, neredeyse, - "*neredeyse" de ne demek*?-, tümü olumsuzluk taşıyan bu atasözleri ya da deyimleri üretirken Çingeneleri ne denli tanıyordu; onları bu denli tanıyabilecek denli iç içe mi yaşıyorlardı; hayır. Aksine tüm yaşama alanlarında Çingenelerden uzak durma çabası içinde olmuş; Çingenelerin dışlanmasına yönelik hukuksal düzenlemeler bile yapmış. Öyle ki, dünyanın her yöresinde gündeme gelen bu ayrımcılık, kimi ülkelerde Nazilerin yaptığı gibi toplum öldürümlere vardırılmıştır. İlginçtir, bugün bile, bu öldürümler, örneğin Yahudi kıyımı gibi bir sorun olarak algılanmamış, öne çıkmamıştır; neden acaba? Sözgelimi; yoksunlukları, yoksullukları; yerleşik değer yargılarına, yaşama biçimlerine uymayan yaşantıları, tutumları, öncelikleri ya da belki de istekle, dahası, egemen üretim ilişkilerinin dışında kalma çabaları olabilir mi?

"Abee SİROMA; neler süledin de neler yaptın be yaaa[5]…

Ben düne değin bilmiyordum; büyük bir olasılıkla siz de bilmiyorsunuzdur: AB üyelik sürecinde tartışmaya açılan konulardan birisi de "Roman Açılımı" imiş. Daha önce de andığım gibi; Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'nın (IPA) 4. Bileşeni kapsamında "*İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı*" kapsamında **"Romanların Yoğun Olarak Yaşadığı Yerlerde Sosyal İçermenin Desteklenmesi Operasyonu"** (SİROMA) adlı bir "Teknik Destek Projesi" hazırlanmış. Proje, 2015-2017 döneminde, AB'nin de parasal desteğiyle, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Avrupa Birliği Mali Yardımlar Dairesi Başkanlığı'nın öncülüğünde Aile ve Sosyal Politikalar, Milli Eğitim ile Sağlık Bakanlıkları tarafından 12 ilde yürütülmüş. SİROMA, bir "*politika geliştirme, kapasite artırma, eğitim, işbirliği ve istihdam projesi*" olarak tasarlanmış; bütçesi da "10,4 Milyon €" olarak belirlenmiş. Öte yandan, SİROMA kapsamında;

- ✓ "Romanlara" hizmet sunan kurumların kapasitelerinin artırılması,
- ✓ sunulan hizmetlerin kalitesinin iyileştirilmesi ve koordinasyonun artırılması,
- ✓ hizmet sunanlar için kapasite artırıcı ve ayrımcılığın önlenmesi temelinde eğitimler verilmesi,
- ✓ konu hakkında kamuoyunda farkındalığın sağlanması ile
- ✓ "Romanların" mesleki nitelikleri geliştirilerek sürekli ve güvenceli işlere girişlerinin desteklenmesi temelinde

etkinliklerin gerçekleştirilmesi öngörülmüş. Ancak, Projenin "amaçları" aynı kaynakta iki kümede açıklanmış:

> *"Projenin Genel Amacı:*
>
> ***Romanların/dezavantajlı bireylerin topluma entegrasyonunun kolaylaştırılması** hedefiyle sosyal koruma alanındaki kurumların kapasitelerinin artırılması, mekanizmaların işleyişine destek verilmesi ve koordinasyonun sağlanması.*
>
> *Projenin Özel Amacı:*
>
> *Romanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde, özellikle Romanların ve dezavantajlı kişilerin **sosyal güvenceli işler temelinde işgücü piyasasına girişlerini** kolaylaştırarak **sosyal içermeyi** artırmaktır."**

"Amaçlar" bunlar olunca, Projenin tanıtımında yer verilen, sözgelimi, özlüsözlerin de - *"motto" mu deseydim acaba?*-;

---

* Aktardığım açıklamalarda dikkatinizi çekmek istediğim "amaçları" koyu renk yazdım.

biçiminde olmasına hiç şaşırmadım doğrusu (!)

Öte yandan, Projenin "*Hedef Grupları*" ise;

- ✓ *Romanlar,*
- ✓ *Romanların yoğun olarak bulunduğu gecekondu bölgelerinde yaşayanlar ve göçmenler,*
- ✓ *Yoksulluk içinde yaşayan ya da yoksulluk riski ile karşı karşıya olan dezavantajlı kişiler.*

olarak açıklanmış.

Şimdi söyler misiniz;

- ✓ *"sosyal içerme"*
- ✓ *"topluma entegrasyon" ile*
- ✓ *"işgücü piyasasına giriş"*

söylemleri aklınıza neler getiriyor? İzin verdiğinizi varsayarak bana neler getirdiğini söyleyeceğim:

(i) Ne yalan söyleyeyim, "*sosyal içermenin*" ne anlama geldiğini daha önce bilmiyordum; Proje tanıtım bilgilerinden öğrendim: "*Sosyal içerme*";

> "*Yoksulluk ve sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya olan bireylerin, ekonomik, sosyal ve kültürel hayata tam anlamıyla katılabilmeleri ve yaşadıkları toplumda normal olarak görülen yaşam standardı ve refahtan faydalanabilmeleri için gerekli <u>fırsat ve kaynaklara erişebilmesi</u> süreci*"

imiş. Ek olarak, belirtildiğine göre; "*Sosyal içerme, bireylerin hayatlarını etkileyen <u>karar alma süreçlerine daha fazla katılabilmelerini</u> sağlar ve temel haklarına erişmelerine yardımcı…*" olurmuş.[*] Güzel sözler kuşkusuz ancak ne denli gerçekçi? Sözgelimi; "yoksulluk", "sosyal dışlanma" bir **sonuç** değil mi; **sonuçsa** eğer, öncelikle bu **sonuca** yol açan nedenlerin belirlenmesi, giderek de ortadan kaldırılması gerekmez mi? SİROMA kapsamında gerçekleştirilen etkinliklere bakılırsa, gerekmezmiş!

(ii) Açıktır ki, "topluma entegrasyon olamama" durumu da bir **sonuçtur** ve bu **sonuca** yol açan en azından iki taraf vardır:

- ✓ "Topluma entegre" olamayanlar
- ✓ "Topluma entegrasyonu engelleyenler".

SİROMA, ağırlıkla "topluma entegre olmama" durumunu, başka bir söyleyişle, toplumsal, kültürel ve dinsel –*bana kalırsa, bir ölçüde de siyasal*!- bir **sonucu** veri alarak, onların "topluma entegre" edilmesine yönelikle bir yaklaşımla tasarlanmış ve yürütülmüştür. Peki; Çingenelerin "topluma entegrasyonlarını engelleyenler" böyle bir dönüşümü istemiyorlarsa ne olacak; yüzerce yıl istememişler çünkü? Peki, ya "topluma entegrasyon olamayan" Çingenelerin de böyle bir istekleri yoksa? SİROMA'da bu sorular da yanıtsız kalmıştır.

---

[*] Altlarını ben çizmedim.

(iii) SİROMA'nın da bence temel amaçlarından birisi, Çingenelerin de "işgücü piyasasına girişine" yol açmaktır. Bu noktada;

"- *Yol açsııın, olumsuzlanacak ne var bunda?*"

diyeceksiniz belki de. O zaman ben de;

"- *Suriyeli göçmenlerin "işgücü piyasasında" nelere yol açtığına bir bakın*!"

diyeceğim; "n'olacak şimdi?

Görünen köye kılavuz gerekir mi?

SİROMA kapsamında hazırlanan **Türkiye'de Roman Topluluğunun Sosyal Durumu (Ülke Genelinde Yapılan Araştırmanın Özet Bulguları)** başlıklı araştırmanın bulgularına[6] bakılırsa, gerekirmiş !

- ✓ *Hane halkı geliri düşük, kırılganlık yüksektir.*
- ✓ *Aşırı yoksulluk ve temel ihtiyaçların eksik olması, Roman hane halkları arasında yaygındır.*
- ✓ *Konut koşulları kötüdür.*
- ✓ *Evler kalabalıktır.*
- ✓ *Roman katılımcıların toplam %25'i işsiz olduğunu belirtirken, bu oran Roman olmayan katılımcılar arasında %14 ile çok daha düşüktür.*
- ✓ *Romanlar arasında istihdam oranı ve sosyal güvenceye sahip olma oranı düşüktür.*
- ✓ *Eğitim seviyesi ortalaması düşüktür.*
- ✓ *Kadın ve erkeklerin eğitim seviyeleri arasında fark vardır: Roman kadınların eğitim seviyesi, Roman erkeklere göre ciddi anlamda düşüktür.*
- ✓ *Roman ailelerde, okulu bırakma kararı Roman olmayanlara göre daha çok aile tarafından alınmaktadır. Okulu bırakma kararı, hemen hemen hiçbir durumda, okul tarafından veya bireyin, bir sonraki sınıfa geçmek için girdiği sınavda başarısız olması nedeniyle alınmamıştır.*
- ✓ *Roman katılımcılar, ortalama olarak sağlıklarının, Roman olmayanlara göre daha kötü olduğunu düşünmektedir. Roman katılımcıların %21'i 'gündelik faaliyetlerini çok ciddi veya bir miktar kısıtlayan şikâyet, sakatlık veya hastalıkları'nın olduğunu belirtirken Roman olmayanlarda söz konusu oran %14'tür.*
- ✓ *İşgücü ve konut piyasasında ayrımcılık yoğun bir şekilde hissedilmektedir: … Roman katılımcıların üçte biri, iş ararken ayrımcılığa uğradığını belirtirken Roman olmayan katılımcıların sadece %8'i iş ararken ayrımcılığa uğradığını düşünmektedir.*
- ✓ *Hem Romanların hem Roman Ayrımcılık, Roman katılımcılar tarafından önemli bir sorun olarak görülmektedir. Araştırmaya katılan Romanların %53'ü, son 12 ay içerisinde Roman oldukları için ayrımcılığa uğradıklarını hissettiklerini belirtmiştir. Algılanan ayrımcılığın en yaygın nedeninin etkin köken (%53) olduğu belirtilirken diğer ayrımcılık nedenleri daha az belirtilmiştir.*

Açıktır ki, bu bağlamda; "- *Peki, neden öyleymiş*?" sorusu akla gelebilecektir. Ancak, ne bu araştırmada ne de 2016 yılında yine SİROMA kapsamında hazırlanan **Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2016-2021)** başlıklı belgede böyle bir soru sorulmuştur. Belirtildiğine göre, anılan Belge[7];

> *"Roman vatandaşların yaşadıkları zorlukların resmi olarak ilk defa 2009 yılında üst düzeyde ifade edilmesi o tarihlerde Başbakanlık görevini yürüten Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayip ERDOĞAN'ın talimatları ile gerçekleştirilmiştir. Roman vatandaşların sorunları o tarihten itibaren ilgili kamu kurumları tarafından ele alınmış ve gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde 2012 yılında özellikle, sağlık, istihdam, ayrımcılıkla mücadele, yoksullukla mücadele gibi konularda Roman vatandaşların sorunlarının çözümüne yönelik ortak çalışmalar gerçekleştirme kararı alınmıştır."*

"Eğitim", "İstihdam", "Barınma" "Sağlık" ile "Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımlar" başlıkları altında yer verilen "stratejiler" de kolaylıkla kestirilebileceği gibi, "mevcut durum" gözlemlerinden hareketle geliştirilen "iyileştirme stratejilerdir."

Öte yandan, Belgede yer verilen “stratejilerin” uygulanması sırasında şu ilkelerin gözetilmesi gerekli görülmüştür:

- ✓ *Politikaların verilere dayalı üretilmesi ve uygulanması,*
- ✓ *Hedefleri belirli ve dışlanmaya yol açmayan bölgesel politika yaklaşımı,*
- ✓ *Ayrımcılıkla mücadele edilmesi,*
- ✓ *Toplumsal katılımın ve sivil toplumun geliştirilmesi,*
- ✓ *Kurumlararası koordinasyon ve bütüncül politika yaklaşımı,*
- ✓ *Genel kamu hizmetlerine erişimin geliştirilmesi,*
- ✓ *Politika ve faaliyetlerin yerel ihtiyaçlara göre oluşturulması*
- ✓ *Sosyal ve kültürel iletişimin güçlendirilmesi,*
- ✓ *Etkili bir izleme mekanizması ve yeniden tasarlama,*
- ✓ *Dezavantajlı gruplara öncelik verilmesi,*
- ✓ *Avrupa deneyimlerinin ve AB politikalarının dikkate alınması,*
- ✓ *Şeffaflığın, hesap verebilirliğin ve katılımın sağlanması,*
- ✓ *Temel insan hakları ile farklılıklara saygı ve diyaloğun oluşturulması*

Üçer yıllık iki alt dönemde (2016-2018 ile 2019-2021) yaşama geçirilmesi hedeflenen Belgenin ilk döneminde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın sorumluluğu ve eşgüdümünde;

- ✓ *“Tüm Roman çocukları için eğitimde eşit fırsatlara ve kaliteli eğitim hizmetlerine erişimin ve Roman gençlerin en az zorunlu eğitimin başarıyla tamamlamaların sağlanması”;*
- ✓ *“Roman vatandaşların işgücü piyasasına girişimlerinin kolaylaştırılması, nitelikli ve güvenceli işlerde istihdamlarının artırılması”;*
- ✓ *“Dezavantajlı bölgelerde yeterli barınma olanaklarına erişimin ve sağlıklı, yaşanabilir bir fiziksel çevre, gerekli alt yapı hizmetleri ve ulaşım olanakları gözetilerek yararlanıcıların taleplerine ve sosyal yaşamlarına uygun barınma olanaklarının sağlanması”;*
- ✓ *“Roman vatandaşların sağlık hizmetlerinden daha etkin faydalanmalarının sağlanması”* ile
- ✓ *“Yoksullukla mücadele ve refahın artırılması amacıyla ihtiyaç duyun Roman vatandaşların sosyal hizmet ve yardımlardan etkin bir biçimde faydalanmalarının sağlanması”*

“stratejilerinin” yaşama geçirilmesine yönelik toplam 17 “eylemin” gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Belirtildiğine göre, Proje kapsamında 12 ilde (Ankara, Adana, Balıkesir, Hatay, Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Manisa, Mersin ve Tekirdağ);

- ✓ *Roman vatandaşlara çeşitli konularda yardım ve danışmanlık sunulacak,*
- ✓ *Romanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde araştırmalar gerçekleştirilecek,*
- ✓ *Ayrımcılıkla mücadele alanında farkındalığı ve sivil diyalogu güçlendirmek için eğitimler verilecek,*
- ✓ *Roman mahallelerindeki okullarda çocuklarla ders dışı aktiviteler gerçekleştirilecek,*
- ✓ *Roman çocukların okul öncesi ve ilköğrenim düzeyinde başarısının artırılması için destek çalışmaları yürütülecek,*
- ✓ *Sağlık sisteminden daha kolay yararlanılmasına yönelik sağlık okuryazarlığı eğitimleri yapılacak,*
- ✓ *Mesleki kurslara erişimi sağlamak ve ücretsiz taşıma hizmeti sunmak gibi faaliyetler gerçekleştirilecek ve*
- ✓ *Romanların mesleki nitelikleri geliştirilecek ve istihdam edilebilirlikleri artırılacaktır.*

etkinliklerin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bu etkinliklerin hangilerinin ne denli gerçekleştirildiğini tüm çabalarıma karşın öğrenemedim.

***

"Kanatlarımı koparmak istiyorlar, kanatları olmayan bir ruh nedir ki? Benim ruhum özgür. Bir kuş gibi özgür."

"...Ve hayalleri olmadan bir çingene ne işe yarar? Çatısı olmayan bir kilise, sesi çıkmayan bir çan gibi."

"Çingeneler özgür oldukları için gezerler; çaresizliklerinden değil."[8]

Emir Kusturica'nin ünlü filmi "Çingeneler Zamanı" adlı filmini izlemişseniz bu sözleri anımsayacaksınızdır. Çok merak ediyorum: "Romanlaşan" ya da "Romanlaştırılan" Çingeneler de böyle mi düşünüyorlar ya da böyle düşünebilirler mi acaba? Hiç sanmıyorum doğrusu. Ama şu "toplum mühendisliği"[*] yaklaşımı yok mu; önünde sonunda tüm Çingeneleri "Romanlaştıracak." Bu noktada sormadan edemeyeceğim; Bu yaklaşımla yapılan düzenlemeler hangi topluma, topluluk için bir kurtuluş getirmiş ki, Çingenelere getirsin? Biliyorsunuzdur; tarihte, bu sorunun yanıtı olabilecek birçok örnek vardır[**]. Oysa bence buna hiç mi hiç gerek yok. Yalnızca Çingenelerin kültürel varsıllıklarını sonsuza değin sürdürebilecekleri demokratik yolların açılması, olanakların sağlanması yetecek. Bu noktada aklıma Attila Durak imzasıyla 2007 yılında Metis Yayınları arasında yayımlanan ama Ayşe Gül Altınay tarafından hazırlandığı belirtilen güzelim **Ebru: Kültürel Çeşitlilik Üzerine Yansımalar** başlıklı kitap ile ekinde verilen müzik CD'si geldi. Çeşitli araştırıcılar ile sanatçıların yazı, fotoğraf, müzik verimleriyle bezenen büyücek kitapta sergilenen ülkemizdeki kültürel varsıllıkların sonsuza değin sürsün istiyorum; bu, çok şey mi sizce de? 1978 Nisan ayında Genf kentinde yapılan 2. Dünya Çingene Konferansı'nda, oturumların başkanlığını yapan Çingene Dr. Jan Cibula ne demişti, belki anımsarsınız[9]:

> *"Biz dünyada insanca yaşamak istiyoruz. Kapalılığı geride bırakmak, eski günahlarımızı unutmak istiyoruz. Biz güneşin altında bir yer istiyoruz. Karanlık dünyamızda, çocuklarımızın iyiliği elde etmesi, kültürümüzü herkese, bizim dışımızdaki herkese sunabilmeleri için aydınlık arzuluyoruz."*

Hepsi bu.

YARARLANDIĞIM KAYNAKLAR:

---

[1] "Çingene olduğum için çok ezildim", http://www.posta.com.tr/cingene-oldugum-icin-cok-ezildim-haberi-114599; 25 Mart 2012; Erişim 1 Şubat 2018

[2] Aykut Polatlı; "Roman'a, çingene diyen bu diziyi istemiyorlar", 10 Aralık 2014, http://www.haberekspres.com.tr/izmir/romana-cingene-diyen-bu-diziyi-istemiyorlar-h71306.html), (Erişim 3 Şubat 2018)

[3] "Başbakan Yıldırım: İlle de Roman olsun, ille de evet olsun!", 11 Mart 2017, https://www.timeturk.com/basbakan-yildirim-ille-de-roman-olsun-ille-de-evet-olsun/haber-526301 (Erişim 3 Şubat 2018)

---

[*] Toplum Mühendisliği: "Toplumun demografisinde, sosyal dokusunda, tarihten gelen yapısında değişiklik yapmak, tepkilerini, nefretlerini, isteklerini, sevgilerini, tutkularını ve kitlesel şekilde ifade ettiklerini duygularını yönlendirebilmek, kontrol altında tutabilmek, paralize edebilmek gibi yetileri içeren iştir." ("Toplum Mühendisliği", https://tr.wikipedia.org/wiki/Toplum_mühendisliği; Erişim 5 Şubat 2018).

[**] İşte şok yakın zamandan bir örnek: "*Kendilerini ifade edebilecek örgütlenmelerden yoksun olan Çingeneleri, sonuçta beş bin yıllık kaderlerinin tekrarı beklemektedir. Uygulamaya konulan "Kentsel Dönüşüm Projeleri'nde" asıl amacın Roman mahallelerinin dağıtılması olduğu görüldü. İstanbul'un Anadolu yakasının Küçükbakkalköy semtinde bulunan Çingene Mahallesi yıkıldığında, burada yaşayanlar Dudullu, Ümraniye, Çamlıca, Alemdağ, Sancaktepe gibi farklı yerlerde yalnızlığa mahkûm edilip yoksunluğa bırakıldılar. Avrupa yakasında, Yahya Kemal Mahallesi yıkımından sonra, Çorlu ve Yalova gibi yerler göç almıştır ve Sulukule dramında ise mülkiyetin nasıl el değiştirildiği açıkça görüldü.*" (Bayram Sarı; "Roman bildirgesi düş mü?"; http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/270177/Roman_Bildirgesi_Dustu_mu_.html; 6 Mayıs 2015; Erişim 8 Şubat 2018)

[4] https://onedio.com/haber/romanlara-karsi-kullanilan-ayrimci-deyis-deyim-ve-atasozleri-hay-dilinizi-esek-arisi-soksun--528244, (Erişim 5 Şubat 2018)

[5] Bu bağlamda paylaştığım bilgileri "http://siromatr.net/tr-tr/Projemiz" adresindeki açıklamalardan özet-ledim (Erişim 5 Şubat 2018).

[6] Timo Piirainen; **Türkiye'de Roman Topluluğunun Sosyal Durumu (Ülke Genelinde Yapılan Araştırmanın Özet Bulguları**", WYG International Danışmanlık Limitet Şirketi, Ankara, Haziran 2017.

[7] TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü; **Roman Vatan-daşlara Yönelik Strateji** (2016-2021), Nisan 2016, Ankara, Sayfa 3.

[8] Dilek Üğüden; "Her Sahnesiyle Ciğerimize İşleyen Unutulmaz Film "Çingeneler Zamanı"ndan 11 Anlamlı Alıntı", http://listelist.com/cingeneler-zamani/, 27 Şubat 2016, (Erişim 7 Şubat 2018)

[9] Bayram Sarı; "Roman bildirgesi düş mü?"; http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/270177/Roman_Bildirgesi_Dustu_mu_.html; 6 Mayıs 2015; Erişim 8 Şubat 2018.